

Fərid Hüseyn

Yazıcının fotosu

“Kilimancaro - 19170. fut hündürlükdə yerləşən əbədi qarlarla örtülü uca dağ silsiləsi, Afrikanın ən yüksək nöqtəsidir. Masai qəbiləsinin sakinləri onu “Allahın evi” anlamını verən “Nqaye-Nqayanın qərb zirvəsi adlandırır. Zirvənin ən yüksək nöqtəsində soyuqdan donub qaxaca dönmüş bəbir cəsədi var. Nə idi bəbiri belə bir yüksəkliyə çəkib gətirən, burda nə lazım olmuşdu ona, - burasını heç kəs bilmirdi”. Bu cümlələr Ernest Heminqueyin “Kilimancaro qarları” hekayəsinin epigrafidir. Hekayə arzusunə çatmış adamın təəssüfündən bəhs edir. İdeyası budur: “Zirvədən-zirvəyə yol yoxdur, zirvədən ancaq enmək olar”. Əsərin qəhrəmanı olan yazıçı (Harri) ömrünün ayrı-ayrı vaxtlarında hansı əsərləri yazmadığına görə peşmandır: “O qədər işlər olmuşdu, yazılası o qədər mətləb vardı ki, gəl görəsən. O, dünyanın necə dəyişdiyini müşahidə edirdi; təkə hadisələri izləməklə kifayətlənmirdi, baxmayaraq ki, yetərinə çox hadisənin şahidi olmuşdu, - həm hadisələrin, həm də insanların müxtəlif dövrlərdə özünü necə ayrı cür aparmaları yaxşı yadında idi. Bütün bunların hamısını o özü yaşamışdı, hamısını öz gözüylə görmüşdü və bu barədə yazmağa borclu idi, ancaq indi daha yazmayacağı dəqiq idi”.

Yazmayan, ömrü-günü bada verən, bir xəstə yazıcının obrazını Heminquey olduqca gözəl yaradıb. Sağ ayağı qanqrena eləmiş Harri günü-günə satıb, vaxt uzadıb yazmadığı yazılara görə az qalır ki, dəli olsun. Ancaq gecdir. Məsələ ondadır ki, hekayədəki Harri yazıçı Fisceraldın obrazıdır. İstedadını pula qurban verən, Fiscerald varlı bir qadınla evlənməmişdi və hekayədə bu açıq şəkildə yazılır: “Varlılar bu cür darıxdırıcıdır. Skot Fisceraldı xatırladı; o zavallının zənginlərə bəslədiyi heyvətamiz pərəstişi, ehtiramı yadına saldı. Onun hekayələrindən biri belə başlayırdı: “Varlılar bizlərə bənzəmir”. Və kimsə deyəndə ki: “Elədir, onların pulu bizimkindən çoxdur” - Fiscerald zarafatı başa düşməmişdi. O, varlıları sirr dumanına bürünmüş, xüsusi irq sayırdı və bunun belə olmadığına əmin olduğda bərk sarsılmışdı”.

Paradoks burasındadır ki, Heminqueyin xanımı Ellen də çox zəngin idi. Heminquey də yataq xəstəsi olmuşdu.

Hələ bu bir yana qalsın, Heminquey “Kilimancaro qarları”nın qəhrəmanı kimi bir neçə dəfə yatağa düşmüş və yazmaqdan əlini üzdüyü vaxtlar olmuşdu. Şərqi Afrikada iri heyvanları ovlayan vaxt amöb dizenteriyası xəstəliyinə yoluxmuş, Londonda avtomobil, sonralarsa təyyarə qəzasına düşüb aylarla xəstə yatmışdı.

Bütün bunlar ondan xəbər verir ki, Harri həm də Heminqueyin özü idi. Yəni o Fisceraldı təsvir etməklə həm də özünün (məncə, xəbərsiz olaraq) portretini yaradırdı.

Yazıçı təsvir etdiyi obrazlara ixtiyari və ya qeyri-ixtiyari mütləq öz xüsusiyyətlərindən və yaşantılarından da nələrsə əlavə edir. Bu təxminən fotoaparətlə başqasının şəklini çəkmək istəyən ada-

olduğun (çevirdiyin) dil “toxunur”, onu bu və ya başqa formada mahiyyətindən uzaqlaşdırır. Deyirlər musiqinin dili yoxdur, mən razı. Ancaq musiqini yarıdan adamın ifasıyla, sonrakı ifalar arasında fərqi kim görməyə bilər ki? Tərcümədə orijinaldan fərq təhrif sayılır, musiqidə də hər yeni ifaçı onu yenidən az fərqlə (“təhriflə”) yaradır, öz üslubuna “tərcümə edir” axı.

Zəhmət və qiymət

Orxan Fikrətoğlu bir dəfə nəşriyyatdan 500 ədəd kitabı gətirib evinə yığır. Bir qonşusu kitablara baxıb soruşur: “Bu kitabların hamısını sən yazmısan?”.

Nədənsə ona elə gəlir ki, hər kitabı

Təbir caizsə

mın kənardan fotosunun çəkilməsinə bənzəyir.

Dini “Don Kixot”

“Həyatda Don Kixotun ölümü və ölümünə bircə an qalmış içindəki Alonso Quijano el Buenonun oyanışı qədər dərin dini mahiyyətli çox az şey var”. Miguel de Unaunun gündəliklərində rast gəldiyim bu cümlə məni dəhşətə gətirdi. Ona görə ki, Don Kixot ölüm ayağında kim olduğunu yaxşı bilirdi.

Mütənasib

Bir dəfə professor Qorxmaz Quliyevlə söhbət zamanı belə bir fikir söylədi ki, mən heç bir yazıcının məktublarını və gündəliklərini oxumuram, çünki o cür yazılar onların özlərinə aiddir, intim məsələdir.

Mübahisə doğura biləcək bu cür yanaşma, məni qəti narahat eləmədi, çünki baxıb gördüm ki, bu münasibət Qorxmaz müəllimin üzündəki ziyayla düz mütənasibdir.

Çox güman

Diktatorların əksəri, çox güman, Don Kixot kimi ölür.

Yox olan

İnsanın dünyaya inamının itdiyi bir bariz nümunəsini də icazə verin mən deyim: Daha utopik əsərlər yazılır.

Bəlkə də

Tərcümə (həm də) odur ki, tam mənada sən nə özünün, nə də müəllifin olan bir əsər yaradırsan. Bəzən tərcüməyə sən “toxunmursan”, ancaq sənəin daşıyıcısı

Fikrətoğlu bir-bir yazıb və bu nə qədər böyük bir zəhmətdir. Yazının böyük zəhmət olduğunu bəzən belə də anlaşırlar..

“Cangüdən”

O.Fikrətoğlu müharibənin sonrasını çox ustalıqla yaza bilən yazıçıdır. Onun “Cangüdən” hekayəsi isə şübhəsiz ki, bu mənada əvəzsizdir.

“Cangüdən” hekayəsinin qəhrəmanı Qarabağ müharibəsində can qoyur, amma o döyüşdüyü vaxt onun gizlənmiş tay-tuşları varlanmaqla məşğul idilər. O müharibədən qayıdandan sonra iş tapmır və gəlib qorxaq bir adama cangüdenlik edir. Faciə orasındadır ki, bir dəfə müharibə vaxtı qorxaqları qoruyub, onlar varlanıb və bu dəfə isə qəhrəman kimi yenə bir qorxağı (bu dəfə muzdlı) qorumağa məhkumdur.

Qəhrəman, cangüdən ailədə ən çox uşağı qorumağa səy göstərir. Uşağın timsalında təmizliyi (gələcəyi) qorumağa çalışır. Kəsəsi, cangüdən hamını qoruyur, bircə özündən başqa.

Anlamuram

Hər iki dünyada bədbəxt olacağını düşünən Marina Svetayeva nə istədiyini özü də bilmirdi: Rusiyada Ağ qvardiya-ya, Fransada yaşayandasa rus inqilabçı şairi Mayakovskiye yazdığı şeirlər silsiləsilə qalmaqla yaratmışdı, xeyli adamı narazı salmışdı. O bir yerdə qərar tuta bilmir, bezib başqa diyarlara gedir, ayrılardan sonra isə o yerlərdə sevməyə nəse tapırdı. Buna görə də onun mətnlərini bütünlükdə anlamaq olduqca çətindir.

Paradoks

Bəzi şairlərin obrazlarının mifləşməsinə qarşı çıxırlar. Puşkinin “Yevgeni

Esselər silsiləsi

Onegin”ində romantik şair Lenskini öldürməsi, Mayakovskinin “Futurist Mayakovskinin ölümü” məqaləsi, yaxud parodiya edilən qadın obrazının Marina Svetayeva yaradıcılığında “şairənin ölümü” kimi əks etdirilməsi, ədəbiyyatın bu cür obrazlardan təmizləmək istəklərindən irəli gəlirdi.

Paradoks odur ki, Puşkin, Mayakovski və Svetayeva hər üçü şair obrazlarının mifləşdirilməsinin əleyhinə idilər, bu barədə yazırdılar, sənətin şəxsiyyətdən öndə durmasını tələq edirdilər, ancaq taleləri elə gətirdi ki, yaşadıkları ömür yazılarında hökmlərlə üst-üstə düşmədi. Mürəkkəb ömür yolları və ölümləri, məhz özlərindən uzaq tutmaq istədikləri “mif”i onlara çox yaxınlaşdırdı...

Dırnaq içində

Svetlana Boym “Dırnaq içində ölüm” kitabında maraqlı bir faktı qeyd edir: “İnsanlar istəyir ki, şair aşiq olanda Verter sayağı tragik və dəli olsun, öləndə isə Şelli, Bayron, Lermontov, Puşkin tək faciəvi və qəhrəmana yaraşan şəkildə ölsün. Şair Viqni və ya Kits kimi tənha olsa da olar, amma Sibirə sürgün edildikləri yerə qədər onları müşayiət edən xanımları və pərəstişkarları ilə şairənin danışan dekabrıst rus şairləri tək xalqa xidmət edən görkəmli şəxsiyyət, uzaqgörən siyasətçi və inqilabçı olsunlar”.

Sənətçinin, sənətkarın faciəvi ömrü onu oxuculara bir az da yaxınlaşdırır. Əzab çəkən və ya obrazını faciələr üstünə köklənmiş bir sıra yazıçılar zaman-zaman bundan xeyir də görürlər. Bu gün ədəbiyyatımızda bircə dəfə jurnalından yazısı çıxarılmış, 3-5 il jurnal-qəzetdən uzaq tutulmuş, gedib xaricdə alver edib bura gələndə dissident, mühacir obrazı yarananlar var. Hər nə qədər dəyərli şair olsa da, Mikayıl Müşfiqin nakam ölümü də bizim ona münasibətimizi bəzən həqiqi dəyər ölçülərindən uzaq salır. Müşfiq mif deyil, ancaq Müşfiqin mifi var. O, mifi biz yaradıırıq, mif həm bizə mane olur, həm də şair sözünün dəyərinin bilinməsinə.

Mənə elə gəlir

Hərdən müxtəlif janrlarda yazdıqlarıma baxıb düşünürəm ki, mən eyni zamanda və hər biri də yarımçıq 10 kitab yazıram. Onlar, bütün yazdığım müxtəlif janrlı mətnlər məndən və hamıdan xəbərsiz, hər kəsin gözüni oğurlayıb bir kitab kimi birləşəcəklər. Şelli isə tamam başqa iddiada idi, düşünürdü ki, dünyada *bir şeir* var, bütün şairlər onun davamını yazır.

Ardı gələn sayda